

Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
ANTHONY COLLINS
esitatud 11. aprillil 2024¹

Kohtuasi C-15/24 PPU [Stachev]¹

CH

versus

Sofiyska rayonna prokuratura

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Sofiyski rayonen sad (Sofia rajoonikohus, Bulgaaria))

Eelotsusetaotlus – Eelotsuse kiirmenetlus – Õigusalane koostöö kriminaalasjades – Direktiiv 2013/48/EL – Õigus kaitsjale kriminaalmenetluses – Sellest õigusest loobumine kirjaoskamatu isiku poolt

I. Sissejuhatus

1. Sofiyski rayonen sad (Sofia rajoonikohus, Bulgaaria) esitab Euroopa Kohtule koos küsimust selle kohta, kuidas tõlgendada koosmõjus Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artikliga 47 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. oktoobri 2013. aasta direktiivi 2013/48/EL, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja Euroopa vahistamismäärusega seotud menetlustes ning õigust lasta teavitada vabaduse võtmisest kolmandat isikut ja suhelda vabaduse võtmise ajal kolmandate isikutega ja konsulaarasutustega.²

II. Põhikohtuasi, eelotsusetaotlus ja menetlus Euroopa Kohtus

2. CH on Bulgaaria kodanik, kes ei valda bulgaaria kirjakeelt. Ta on kriminaalkorras karistatud.

3. CH vahistati 16. detsembril 2022 kahtlustatuna 2. ja 14. detsembril 2022 toime pandud röövimistes. Pärast politseijaoskonda toomist kirjutas ta alla avaldusele, millega ta loobus õigusest kaitsjale. Bulgaaria õiguse kohaselt on kirjaoskamatu isiku poolt sellest õigusest loobumise tõestamiseks nõutav politseiametniku ja sõltumatu tunnistaja allkiri. Näib, et kumbki neist tingimustest ei olnud täidetud.³ Ilma kaitsjata toimunud ülekuulamisel politseis tunnistas CH, et

¹ Algkeel: inglise.

¹ Käesoleval kohtuasjal on väljamõeldud nimi. See ei vasta ühegi menetlusosalise tegelikule nimele.

² ELT 2013, L 294, lk 1.

³ Kuigi Sofiyski rayonen sad (Sofia rajoonikohus) märgib eelotsusetaotluse punktis 10, et CH-d ei teavitatud tagajärgedest, mis kaasnevad tema loobumisega õigusest kaitsjale, on Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus, Bulgaaria) vastupidisel seisukohal, nagu märgitakse eelotsusetaotluse punktis 39.

ta pani toime teise röövi, ning avaldas selle käigus varastatud esemete asukohta. Hiljem samal päeval toimunud otsese isikutuvastamise käigus tundis teise röövi ohver CH ära kuriteo toimepanijana.

4. 17. detsembril 2022 tundis esimese röövi ohver CH kuriteo toimepanijana ära teisel otsesel isikutuvastamisel, mis viidi läbi ilma kaitsja juuresolekuta. Sofiyska rayonna prokuratura (Sofia prokurör, Bulgaaria) esitas seejärel CH-le süüdistuse 2. ja 14. detsembril 2022 toime pandud röövimistes. Kuna Bulgaaria õiguse kohaselt peab kuriteo toimepanemises süüdistataval olema õiguslik esindaja, määrati talle kaitsja.

5. Sofiyski rayonen sad (Sofia rajoonikohus) tegi 19. detsembril 2022 määruse CH vahi all pidamiseks kuni kohtumõistmiseni. Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus) jättis selle määruse 29. detsembril 2022 muutmata.

6. Sofiyski rayonen sad (Sofia rajoonikohus) jättis 13. juunil 2023 määrusega rahuldamata CH taotluse seda tõkendit leevendada. Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus) jättis 22. juunil 2023 selle määruse muutmata.

7. Sofiyski rayonen sad (Sofia rajoonikohus) otsustas 18. augustil 2023 CH vahi alt vabastada tingimusel, et ta ilmub oma elukohas korrapäraselt politseiasutusse. Kohus tegi seda põhjendusel, et oli võimatu teada, kas CH oli kinnipidamise ajal vabatahtlikult ja teadlikult loobunud oma õigusest kaitsjale, kuna ta oli kirjaoskamatu ja tema väidetaval loobumisel puudus tunnistaja allkiri. Neil asjaoludel järeldas Sofiyski rayonen sad (Sofia rajoonikohus), et järgnenud politseiuurimine oli õigusvastane, mistõttu ei saa sel viisil saadud tõendeid kasutada CH-le süüdistuse esitamiseks.

8. Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus) tühistas 7. septembril 2023 selle otsuse ja otsustas, et CH peab jääma kuni kohtuni vahi alla. Kohus leidis, et kuigi CH ei kasutanud tema kinnipidamise ja talle süüdistuse esitamise vahelisel ajal kaitsjat, ei ole tõendeid selle kohta, et politsei poolt uurimise käigus kogutud tõendid oleksid saadud ebaseaduslikult.

9. Sofiyski rayonen sad (Sofia rajoonikohus) otsustas 2. oktoobril 2023 uuesti CH vabastada tingimusel, et ta ilmub oma elukohas korrapäraselt politseiasutusse. Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus) tühistas 7. novembril 2023 selle otsuse ja otsustas, et CH peab jääma kuni kohtuni vahi alla.

10. CH suhtes alustatud kriminaalmenetlus on Sofiyski rayonen sadis (Sofia rajoonikohus) pooleli. Nimetatud kohus kahtleb, kas politseiasutused järgisid CH õigust kaitsjale ajavahemikul alates tema kinnipidamisest kuni talle süüdistuse esitamiseni kahe röövi toimepanemises. Eelotsusetaotluse esitanud kohus küsib, kas direktiiv 2013/48 annab liikmesriigi kohtule õiguse, kui ta teeb otsuse kohtueelsete tõkendi kohta, hinnata, kas süüdistatava vastu esitatud tõendid on saadud tema õigust kaitsjale rikkudes. Sofiyski rayonen sad (Sofia rajoonikohus) kahtleb, kas direktiivi 2013/48 artikli 3 lõike 6 punktil b, mis lubab liikmesriikidel erandkorras kohtueelses menetluses kaitsja kasutamise õigusest ajutiselt kõrvale kalduda, kuid mida ei ole Bulgaaria õigusesse üle võetud, on vahetu õigusmõju. Samuti soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas direktiivi 2013/48 artikli 9 lõiget 1 on järgitud, kui kahtlustatav, kes on kirjaoskamatu ja väidab, et ta ei olnud tema allkirjastatud dokumendi sisust teadlik, loobub kirjalikult oma õigusest kaitsjale. Lõpuks soovib Sofiyski rayonen sad (Sofia rajoonikohus) teada, kas loobumine õigusest kaitsjale kahtlustatava kinnipidamise ajal vabastab politseiasutused kohustusest teavitada teda õigusest kaitsjale enne järgmiste uurimistoimingute läbiviimist.

11. Seetõttu otsustas Sofiyski rayoneni sad (Sofia rajoonikohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

- „1. Kas [direktiivi 2013/48] artikli 12 lõikega 2 koostoimes [harta] artikli 47 esimese lõiguga on kooskõlas, kui kohtult, kes kohase tõkendi määramise või täitmise üle otsustamiseks kontrollib, kas on piisav alus oletada, et kahtlustatav osales talle süüks pandava kuriteo toimepanekus, on riigisiseste õigusnormide ja riigisisese kohtupraktika järgi võetud võimalus hinnata, kas tõendite kogumisel on ajal, mil politseiasutused esitasid isikule kahtlustuse ja piirasid tema liikumisvabadust, rikutud kõnealusest direktiivist kahtlustatavale tulenevat õigust kaitsjale?
2. Kas kaitseõiguste tagamise ja õiglase kohtuliku arutamise nõue direktiivi 2013/48 artikli 12 lõike 2 tähenduses on täidetud, kui tõkendi kohasust kontrolliv kohus võtab oma sisemise veendumuse kujundamisel arvesse tõendeid, mille kogumisel on ajal, mil politseiasutused esitasid isikule kahtlustuse ja piirasid tema liikumisvabadust, rikutud kõnealusest direktiivist isikule tulenevat õigust kaitsjale?
3. Kas direktiivi 2013/48 rikkudes kogutud tõendite kõrvalejätmine kohtu poolt, kes hoolimata kõrgema kohtu vastupidistest juhistest kontrollib tõkendi kohasust, avaldab kahjulikku mõju õiglase kohtuliku arutamise nõuetele, mis on sätestatud viidatud direktiivi artikli 12 lõikes 2 koostoimes harta artikli 47 esimese ja teise lõiguga, ning seab kahtluse alla kohtu erapooletuse?
4. Kas direktiivi 2013/48 artikli 3 lõike 6 punktis b sätestatud võimalus teha erandjuhtudel kohtueelses etapis õigusest kaitsjale ajutine erand, kui uurimisasutuste viivitamatu tegutsemine on hädavajalik selleks, et vältida märkimisväärse kahju tekitamist kriminaalmenetlusele, on asjaomases liikmesriigis vahetu õigusmõjuga, kui viidatud sätet ei ole selle liikmesriigi riigisisesse õigusesse üle võetud?
5. Kas direktiivi 2013/48 artikli 9 lõike 1 punktides a ja b koostoimes põhjendusega 39 sätestatud tagatised on olemas, kui kahtlustatav on õigusest kaitsjale küll kirjalikult loobunud, kuid ta on kirjaoskamatu ja teda ei ole loobumise võimalikest tagajärgedest teavitatud, ning hiljem väidab ta kohtus, et ajal, mil politseiasutus piiras tema liikumisvabadust, ei olnud selle dokumendi sisu, millele ta alla kirjutas, talle teada?
6. Kas tõsiasi, et kinnipidamisel on kahtlustatav loobunud direktiiviga 2013/48 ette nähtud õigusest kaitsjale, vabastab ametiasutused kohustusest teavitada teda vahetult enne iga edasise tema osavõtul toimuva uurimistoimingu tegemist tema õigusest kaitsjale ja sellest loobumise võimalikest tagajärgedest?“

12. Kuna CH viibib alates 16. detsembrist 2022 vahi all ja eelotsusetaotlus tõstatab küsimusi Euroopa Liidu toimimise lepingu kolmanda osa V jaotise kohaldamisalasse kuuluvas valdkonnas, palus Sofiyski rayoneni sad (Sofia rajoonikohus) oma 11. jaanuari 2024. aasta otsuses esitada eelotsusetaotlus Euroopa Kohtul lahendada tema eelotsusetaotlus eelotsuse kiirmenetluses vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artiklile 107.

13. Euroopa Kohus rahuldab selle taotluse 25. jaanuari 2024. aasta otsusega.

14. CH nimel esitatud kirjalikes seisukohtades märgitakse, et tal ei ole eelotsusetaotlusele midagi lisada. Euroopa Komisjon esitas kirjalikud seisukohad ning avaldas 11. märtsi 2024. aasta kohtuistungil oma suulised seisukohad ja vastas Euroopa Kohtu küsimustele.

III. Hinnang

15. Direktiivi 2013/48 õiguslik alus on ELTL artikli 82 lõike 2 punkt b. See säte annab vaatamata erinevustele liikmesriikide õigustraditsioonide ja -süsteemide vahel liidule õiguse võtta vastu direktiive, millega kehtestatakse miinimumeeskirjad isikute õiguste kohta kriminaalmenetluses. Direktiivi 2013/48 artikkel 1 kehtestab seega miinimumeeskirjad, mis käsitlevad kahtlustatavate ja süüdistatavate õigusi kriminaalmenetluses, eelkõige õigust kaitsjale, ilma et see piiraks subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõtte kohaldamist.⁴ Liikmesriigid võivad ette näha kõrgema kaitse taseme.⁵

A. Vastuvõetavus

16. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu esimese, teise ja kolmanda küsimusega palutakse harta artiklit 47 arvestades tõlgendada direktiivi 2013/48 olukorras, kus CH on Sofiyski gradski sadi (Sofia linnakohus) määruse alusel vahi all.

17. ELTL artiklis 267 on sätestatud, et eelotsusetaotlust peab olema „vaja“ eelotsusetaotluse esitanud kohtule „otsuse tegemiseks“.⁶ Sellises menetluses peavad asjaomane kohtuvaidlus ja liidu õigusnormid, mille tõlgendamist palutakse, olema sedavõrd seotud, et tõlgendus on objektiivselt vajalik selleks, et eelotsusetaotluse esitanud kohus saaks selle kohtuvaidluse lahendada.⁷

18. Liikmesriigi kohtud määratlevad faktilise ja õigusliku raamistiku, milles nad esitavad Euroopa Kohtule küsimusi liidu õiguse tõlgendamise kohta. Euroopa Kohus ei kontrolli selle määratluse paikapidavust, mistõttu eeldatakse, et esitatud tõlgendamisküsimused on asjakohased. Euroopa Kohus võib keelduda liikmesriigi kohtu esitatud eelotsusetaotlusele vastamast üksnes juhul, kui on ilmne, et taotletaval liidu õiguse tõlgendusel puudub igasugune seos põhikohtuasja faktiliste asjaolude või esemega, kui probleem on hüpoteetiline või kui Euroopa Kohtule ei ole teada vajalikke faktilisi või õiguslikke asjaolusid, et anda talle esitatud küsimustele tarvilik vastus. Euroopa Kohtule eelotsusetaotluste osas usaldatud ülesanne seisneb nimelt liikmesriikides õigusemõistmisele kaasaaitamises, mitte nõuandvate arvamuste koostamises üldiste või hüpoteetiliste küsimuste kohta.⁸

19. Euroopa Kohtu toimikust nähtub, et pärast Sofiyski gradski sadi (Sofia linnakohus) 7. novembri 2023. aasta määrust jätta CH vahi alla otsustas eelotsusetaotluse esitanud kohus 20. novembril 2023 omal algatusel esitada Euroopa Kohtule eelotsuse küsimused.⁹ Nii eelotsusetaotluse esitanud kohtus sel kuupäeval toimunud kohtuistungil protokollist kui ka eelotsusetaotlusest nähtub, et eelotsusetaotluse esitanud kohtule ei olnud selle otsuse tegemise

⁴ Vt ka direktiivi 2013/48 põhjendused 7, 12 ja 57.

⁵ Direktiivi 2013/48 põhjendus 54.

⁶ 9. jaanuari 2024. aasta kohtuotsus G. jt (kohtunike nimetamine Poola üldkohtutesse) (C-181/21 ja C-269/21, EU:C:2024:1, punkt 63).

⁷ *Ibid.*, punkt 65.

⁸ 17. novembri 2022. aasta kohtuotsus Bayer Intellectual Property (C-204/20, EU:C:2022:892, punktid 88–90 ja seal viidatud kohtupraktika).

⁹ Eelotsusetaotluse kohaselt tegi eelotsusetaotluse esitanud kohus otsuse eelotsusetaotlus esitada 20. novembril 2023, kuid oma küsimused saatis ta Euroopa Kohtule 11. jaanuaril 2024.

ajal esitatud taotlust muuta tõkendit, mida Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus) oli CH suhtes kohaldanud. Kuigi kriminaalmenetluse seadustiku (Nakazatelno-protsesualen kodeks)¹⁰ artikli 270 lõikes 1 on sätestatud, et tõkendi muutmist võib nõuda kohtueelses menetluses igal ajal, ei ole liikmesriigi kohus pädev tõkendit omal algatusel muutma, kui süüdistatava nimel taotlust ei esitata.¹¹ Süüdistuse sisu kohta lõpliku otsuse tegemise ajal on liikmesriigi kohus siiski pädev tegema asjakohaseid otsuseid kõikide süüdistatava suhtes kohaldatud tõkendite kohta.¹²

20. Lisaks täheldan, et kriminaalmenetluse seadustiku artikli 270 lõikes 1 ette nähtud tõkendite muutmise taotlusi saab esitada ainult siis, kui süüdistatav suudab tõendada, et tema olukord on muutunud.¹³ Eelotsusetaotlus ei sisalda ühtegi viidet sellele, et CH olukord oleks muutunud 13 päeva jooksul alates Sofiyski gradski sadi (Sofia linnakohus) määruse tegemisest kuni eelotsusetaotluse esitanud kohtu otsuseni esitada käesolev eelotsusetaotlus. Seega näib, et selle eelotsusetaotlusega palub Sofiyski rayoneni sad (Sofia rajoonikohus) Euroopa Kohtul kontrollida apellatsioonikohtu määruse kooskõla liidu õigusega olukorras, kus eelotsusetaotluse esitanud kohus ei ole riigisisese õiguse kohaselt pädev seda määrust muutma ega läbi vaatama.

21. Kuna eelotsusetaotluse esitanud kohtule ei ole esitatud taotlust muuta asjaolude muutumise tõttu Sofiyski gradski sadi (Sofia linnakohus) kohaldatud tõkendit, on esimene, teine ja kolmas küsimus selgelt hüpoteetilised. Seetõttu teen Euroopa Kohtule ettepaneku jätta need küsimused vastuvõetamatuse tõttu läbi vaatamata. Teen siiski ettepaneku neid analüüsida, et abistada Euroopa Kohut juhul, kui ta peaks otsustama teisiti.

B. Sisu

1. Esimene, teine ja kolmas küsimus

22. Esimese, teise ja kolmanda küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas direktiivi 2013/48 artikli 12 lõige 2 koostoimes harta artikliga 47 nõuab, et liikmesriigi kohus, kellele on esitatud kriminaalmenetluse kohtueelses etapis taotlus muuta tõkendit, oleks pädev hindama, kas tõendid on saadud õigust kaitsjale rikkudes, olenemata apellatsioonikohtu võimalikest vastupidistest juhistest.

23. Komisjon tuletab meelde, et direktiivis 2013/48 on sätestatud miinimumeeskirjad. Selle direktiivi artikli 12 lõike 1 kohaselt peab kahtlustataval või süüdistataval olema sellest direktiivist tulenevate õiguste rikkumise korral riigisiseses õiguses tõhus õiguskaitsevahend. Kui liidu tasandil puuduvad üksikasjalikud eeskirjad, tuleb sellised eeskirjad kehtestada iga liikmesriigi õiguskorras, tingimusel et järgitakse võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtteid. Seetõttu leiab komisjon, et direktiiv 2013/48 ei võimalda kohtul vaidlusaluseid tõendeid vastuvõetamatuse tõttu automaatselt tagasi lükata, ja pakub, et tuleb läbi viia kaalumine.

24. Direktiivi 2013/48 põhjenduste 4 ja 6 kohaselt on selle direktiivi eesmärk rakendada kriminaalasjades tehtud otsuste vastastikuse tunnustamise põhimõtet, mis eeldab, et liikmesriigid usaldavad üksteise kriminaalõigussüsteeme. Direktiivi eesmärk on ka edendada õigust saada nõu ja kaitset ning olla esindatud, mis on ette nähtud harta artikli 47 teises lõigus, ja kaitseõigusi,

¹⁰ DV nr 86, 28. oktoober 2005. Kriminaalmenetluse seadustiku artikli 270 lõikes 1 on sätestatud: „Tõkendi muutmise küsimuse võib kohtumenetluses tõstatada igal ajal. Asjaolude muutumisel võib pädevale kohtule esitada seoses tõkendiga uue taotluse.“

¹¹ Vt selle kohta 28. novembri 2019. aasta kohtuotsus Spetsializirana prokuratura (C-653/19 PPU, EU:C:2019:1024, punkt 14).

¹² Kriminaalmenetluse seadustiku artikli 309 lõige 1.

¹³ Vt selle kohta 28. novembri 2019. aasta kohtuotsus Spetsializirana prokuratura (C-653/19 PPU, EU:C:2019:1024, punkt 14).

mille tagab harta artikli 48 lõige 2.¹⁴ Ent direktiivis 2013/48 on siiski sätestatud miinimumnormid kahtlustatavate ja süüdistatavate teatavate õiguste kohta kriminaalmenetluses.¹⁵ See on kooskõlas asjaoluga, et liidu õiguse praeguses seisus on kriminaalmenetlused peamiselt liikmesriikide pädevuses.¹⁶

25. Direktiivi 2013/48 artikli 12 lõige 1 paneb liikmesriikidele kohustuse näha ette tõhusad õiguskaitsevahendid selle direktiiviga antud õiguste rikkumise korral. Arvestades selle sätte selget, tingimusteta ja täpset sõnastust, siis on sellega vastuolus igasugune liikmesriigi meede, mis takistab tõhusa õiguskaitsevahendi kasutamist selle direktiiviga kaitstud õiguste rikkumise korral.¹⁷ Samas näeb direktiivi 2013/48 artikli 12 lõige 1 ette, et õigus vaidlustada direktiiviga antud õiguste võimalik rikkumine antakse riigisiseses õiguses sätestatud korra kohaselt. Seega ei ole selle eesmärk määrata kindlaks, kuidas sellisest rikkumistest tuleb teada anda, kuidas seda tõendada ega ajahetke, mil tuleb kindlaks teha selliste väidete tõelevastavus.¹⁸

26. Direktiivi 2013/48 artikli 12 lõikes 2 on sätestatud, et liikmesriigid tagavad, et kriminaalmenetluse raames selliste tõendite hindamisel, mille saamisel rikuti isiku õigust kaitsjale, austatakse kaitseõigust ja menetluse õiglust. Kuivõrd direktiivi 2013/48 artikli 2 lõikes 4 on sätestatud, et seda direktiivi kohaldatakse kriminaalmenetluse etapist olenemata alati juhul, kui kahtlustatavalt või süüdistatavalt on võetud vabadus, siis toetab see selgelt seisukohta, et direktiivi 2013/48 artikli 12 lõikele 2 võib tugineda kogu kriminaalmenetluse ajal.

27. Direktiivi 2013/48 põhjenduses 50 märgitakse, et kohustus tagada kaitseõigus ja menetluse õiglus ei tohiks piirata tõendite lubatavust käsitlevate riigisiseste eeskirjade või süsteemide kohaldamist. See kohustus ei takista liikmesriikidel kasutamast süsteemi, mille kohaselt kõik olemasolevad tõendid võidakse saada kohtus või kohtuniku ees „enne [nende] lubatavuse eraldi või eelnevat hindamist“.¹⁹ See põhjendus kinnitab seega liidu seadusandja tahet anda liikmesriikidele kaalutusruum kehtestada sellekohaseid konkreetseid menetlusi.

28. Eelnevast tuleneb, et liikmesriikide menetlusautonoomia põhimõtet kohaldatakse ilma, et see piiraks liidu õigusega kehtestatud piiride järgimist.²⁰ Liidu õigusnormide puudumise korral tuleb pädevad kohtud määrata ja isikutele liidu õigusest tulenevate õiguste rakendamise kord menetlusautonoomia põhimõtte alusel sätestada liikmesriikide õiguskordades. Selleks vajalikud üksikasjalikud menetlusnormid ei tohi olla vähem soodsad kui sarnaste riigisiseste õiguskaitsevahendite puhul (võrdväarsuse põhimõte) ja need ei tohi muuta liidu õiguskorraga antud õiguste kasutamist ülemäära keeruliseks ega praktiliselt võimatuks (tõhususe põhimõte).²¹

¹⁴ 12. märtsi 2020. aasta kohtuotsus VW (õigus kaitsjale kohtusse mitteilmumise korral) (C-659/18, EU:C:2020:201, punkt 44).

¹⁵ Vt 5. juuni 2018. aasta kohtuotsus Kolev jt (C-612/15, EU:C:2018:392, punkt 103); 19. septembri 2019. aasta kohtuotsus Rayonna prokuratura Lom (C-467/18, EU:C:2019:765, punkt 36) ja 7. septembri 2023. aasta kohtuotsus Rayonna prokuratura (kehaline läbivaatus) (C-209/22, EU:C:2023:634, punkt 34).

¹⁶ Kohtujuristi ettepanek kohtuasjas M. S. jt (alaealiste menetlusõigused) (C-603/22, EU:C:2024:157, punktid 1 ja 26).

¹⁷ 19. septembri 2019. aasta kohtuotsus Rayonna prokuratura Lom (C-467/18, EU:C:2019:765, punktid 57 ja 58) ning 7. septembri 2023. aasta kohtuotsus Rayonna prokuratura Lovech, territorialno otdelenie Lukovit (kehaline läbivaatus) (C-209/22, EU:C:2023:634, punktid 49 ja 50).

¹⁸ 7. septembri 2023. aasta kohtuotsus Rayonna prokuratura Lovech, territorialno otdelenie Lukovit (kehaline läbivaatus) (C-209/22, EU:C:2023:634, punktid 51 ja 52).

¹⁹ *Ibid.*, punkt 53.

²⁰ Kohtujurist Pikamäe ettepanek kohtuasjas Rayonna prokuratura Lovech, territorialno otdelenie Lukovit (kehaline läbivaatus) (C-209/22, EU:C:2023:249, punkt 63).

²¹ 12. veebruari 2020. aasta kohtuotsus Kolev jt (C-704/18, EU:C:2020:92, punkt 49) ja 21. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus ZX (süüdistuse ümberkujuandamine) (C-282/20, EU:C:2021:874, punkt 35). Vt ka kohtujurist Pikamäe ettepanek kohtuasjas Rayonna prokuratura Lovech, territorialno otdelenie Lukovit (kehaline läbivaatus) (C-209/22, EU:C:2023:249, punkt 64).

29. Mis puudutab tõhususe põhimõtet, siis ei kohusta liidu õigus liikmesriike kehtestama muid õiguskaitsevahendeid kui need, mis on sätestatud riigisisises õiguses, välja arvatud juhul, kui vastava liikmesriigi õiguskorra ülesehitusest nähtub, et ei ole ühtegi õiguskaitsevahendit, mis võimaldaks kas või kõrvalnõude alusel tagada õigussubjektidele liidu õigusest tulenevad õigused.²²

30. Sellest järeldub, et liidu õigusega ei ole vastuolus see, et liikmesriik piirab kuriteo kohta tõendite kogumisel rakendatud sunnimeetmete kohtulikku kontrolli nende vormilise õiguspärasuse kontrolliga, kui asja sisuliselt arutav kohus saab seejärel kriminaalmenetluses kontrollida, kas on järgitud süüdistatavate õigusi, mis on ette nähtud direktiivis 2013/48, lähtudes harta artiklist 47 ja artikli 48 lõikest 2.²³

31. Eelotsusetaotlusest nähtub, et Sofiyski gradski sadi (Sofia linnakohus) hinnangul ei olnud eelotsusetaotluse esitanud kohus, kui talle esitati kriminaalmenetluse seadustiku artikli 270 lõike 1 alusel kohtueelses menetluses kohaldatud tõkendi muutmise taotlus, Bulgaaria õiguse kohaselt pädev uurima asjaolusid, mille alusel saadi süüdistatava vastu tõendid. Arvestades järeldust, millele ma käesoleva ettepaneku punktis 30 jõudsin, ei ole direktiivi 2013/48 artikliga 12 vastuolus sellekohased riigisisised õigusnormid ja kohtupraktika, tingimusel et kohtul, kes teeb otsuse süüdistatavale esitatud süüdistuste sisu kohta, on võimalik tuvastada, kas on rikutud direktiiviga 2013/48 kaitstavaid õigusi, ja tal on võimalik määrata kindlaks kõik sellest rikkumisest tulenevad tagajärjed, eelkõige mis puudutab neil asjaoludel saadud tõendite lubatavust või tõendamisväärtust.²⁴

32. Vastupidi, kui eeldada, et Bulgaaria õiguse kohaselt on eelotsusetaotluse esitanud kohus juhul, kui talle esitatakse kriminaalmenetluse seadustiku artikli 270 alusel taotlus, pädev uurima asjaolusid, mille kohaselt süüdistatava kohta tõendeid saadi, siis peab ta teostama seda pädevust kooskõlas direktiivi 2013/48 artikliga 12, tagades nii kaitseõigused.

33. Eelotsusetaotlus on Bulgaaria õiguse selles küsimuses kahjuks ebaselge. Selle kohaselt näib Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus) olevat 7. septembri 2023. aasta määruses otsustanud, et eelotsusetaotluse esitanud kohus ei ole pädev arutama küsimust, kas on rikutud õigust kaitsjale. Huvitaval kombel ei esita eelotsusetaotluse esitanud kohus sama väidet Sofiyski gradski sadi (Sofia linnakohus, Bulgaaria) 7. novembri 2023. aasta määruse kohta, milles näib olevat sisuliselt lahendatud tõkendi muutmise taotluse põhjendatuse küsimus, millest seega kaudselt tuleneb, et eelotsusetaotluse esitanud kohus oli pädev oma määrust tegema.

34. Eeltoodut arvestades teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata esimesele, teisele ja kolmandale küsimusele nii, et direktiivi 2013/48 artikli 12 lõige 2 koostoimes harta artikliga 47 ei nõua, et liikmesriigi kohus, kellele on esitatud kriminaalmenetluse kohtueelses etapis tõkendi muutmise taotlus, oleks pädev hindama, kas tõendid on saadud õigust kaitsjale rikkudes, tingimusel et kriminaalasja sisuliselt lahendaval kohtul on võimalik hinnata taolise rikkumise olemasolu ja määrata kindlaks kõik sellest tulenevad tagajärjed, eelkõige mis puudutab neil asjaoludel saadud tõendite lubatavust või tõendamisväärtust. Juhul kui seda hindamispädevust on võimalik teostada kriminaalmenetluse kohtueelses etapis, peab liikmesriigi kohus järgima direktiivi 2013/48 artiklit 12.

²² 21. detsembri 2021. aasta kohtuotsus *Randstad Italia* (C-497/20, EU:C:2021:1037, punkt 62) ja 7. septembri 2023. aasta kohtuotsus *Rayonna prokuratura Lovech, teritorialno otdelenie Lukovit* (kehaline läbivaatus) (C-209/22, EU:C:2023:634, punkt 54).

²³ *Ibid.*, punkt 55.

²⁴ *Ibid.*, punkt 58.

2. Neljas küsimus

35. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu neljanda küsimusega soovitakse teada, kas direktiivi 2013/48 artikli 3 lõike 6 punktil b on vahetu õigusmõju.

36. Komisjon leiab, et sellele küsimusele tuleb vastata eitavalt.

37. Väljakujunenud kohtupraktikast tuleneb, et nii kaua kui direktiivi sätted on nende sätete sisu silmas pidades tingimusteta ja piisavalt täpsed, võivad üksikisikud neile riigisiseses kohtus vaidluses riigi vastu toetuda nii juhul, kui riik on jätnud direktiivi riigisisesse õigusesse ettenähtud tähtajal üle võtmata, kui ka juhul, kui direktiiv on üle võetud ebakorrektselt.²⁵ Sellest järeldub, et direktiivi sellisele sättele tuginemine, mis ei ole piisavalt selge, täpne ja tingimusteta, et sellel võiks olla vahetu õigusmõju, ei saa ainuüksi liidu õiguse alusel viia selleni, et liikmesriigi kohus jätab riigisisese õigusnormi kohaldamata.²⁶ Samuti on selgelt otsustatud, et direktiivi kui sellisega ei saa panna eraõiguslikule isikule kohustusi ning sellele ei saa järelikult eraõigusliku isiku vastu liikmesriigi kohtus tugineda.²⁷

38. Direktiivi 2013/48 artikli 3 lõike 6 punktis b on sätestatud, et erandjuhtudel ja üksnes kohtueelses etapis võivad liikmesriigid teha ajutiselt erandi õigusest kaitsjale sellises ulatuses, mis on juhtumi konkreetsetest asjaoludest tulenevalt põhjendatud, kui uurimisasutuste viivitamatu tegutsemine on hädavajalik selleks, et vältida märkimisväärse kahju tekitamist kriminaalmenetlusele.

39. Direktiivi 2013/48 põhjendus 38 kohustab liikmesriike sätestama oma riigisiseses õiguses selgelt põhjused ja kriteeriumid, mille alusel nad võivad selliseid ajutisi erandeid kohaldada, ning kasutama neid piiratud määral. Direktiivi 2013/48 artiklis 8 on sätestatud selle direktiivi artikli 3 lõikes 6 viidatud ajutiste erandite kohaldamise üldtingimused. Sellised ajutised erandid peavad olema proportsionaalsed ja ajaliselt rangelt piiratud. Neid võib lubada üksnes põhjendatud otsusega, mille teeb iga üksikjuhtumi korral eraldi õigusasutus või muu pädev asutus, tingimusel et viimati nimetatud otsused alluvad kohtulikule kontrollile.

40. Sellest järeldub, et liikmesriigid ei saa kasutada ajutist erandit õigusest kaitsjale isiku kahjuks, kui nad ei ole kehtestanud direktiivi 2013/48 artikli 3 lõikes 6 ette nähtud võimaluse rakendamiseks üksikasjalikke eeskirju.²⁸

41. Seetõttu teen Euroopa Kohtule ettepaneku otsustada vastuseks neljandale küsimusele, et direktiivi 2013/48 artikli 3 lõike 6 punktil b ei ole vahetut õigusmõju.

42. Kuigi selle hindamine on eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne, täheldan siiski, et tema hinnangul ei ole direktiivi 2013/48 artikli 3 lõike 6 punkti b Bulgaaria õigusesse üle võetud. Neil asjaoludel ei saa liikmesriigi kohtud tugineda direktiivi 2013/48 artikli 3 lõike 6 punktile b piiramaks õigusi, mida direktiiv 2013/48 üksikisikutele annab. Lisan, et igal juhul ei viita miski Euroopa Kohtu toimikus sellele, et esinesid erandlikud asjaolud, mis nõudnuks politseiasutuste viivitamatut tegutsemist.

²⁵ 5. oktoobri 2004. aasta kohtuotsus Pfeiffer jt (C-397/01–C-403/01, EU:C:2004:584, punkt 103 ja seal viidatud kohtupraktika).

²⁶ 24. juuni 2019. aasta kohtuotsus Popławski (C-573/17, EU:C:2019:530, punkt 64).

²⁷ 3. mai 2005. aasta kohtuotsus Berlusconi jt (C-387/02, C-391/02 ja C-403/02, EU:C:2005:270, punkt 73) ning 24. juuni 2019. aasta kohtuotsus Popławski (C-573/17, EU:C:2019:530, punkt 65).

²⁸ Vt analoogia alusel 3. mai 2005. aasta kohtuotsus Berlusconi jt (C-387/02, C-391/02 ja C-403/02, EU:C:2005:270, punkt 74).

3. Viies küsimus

43. Viienda küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas direktiivi 2013/48 artiklit 9 tuleb tõlgendada nii, et kirjaoskamatu kahtlustatav võib loobuda oma õigusest kaitsjale, tingimusel et talle antakse selget ja piisavat teavet selle õiguse sisu ja sellest loobumise võimalike tagajärgede kohta viisil, mis tema konkreetset olukorda arvestades on talle arusaadav.

44. Komisjon märgib, et direktiivi 2013/48 artikkel 9 sisaldab tagatise tagamaks, et kui kahtlustatav või süüdistatav loobub õigusest kaitsjale, ei anna ta tahtmatult iseenda vastu ütlusi ega esita ennast süüstavaid tõendeid. Õigus kaitsjale on oluline, et tagada poolte võrdsus, eelkõige kahtlustatava või süüdistatava vahistamise ajal, kui ta on kriminaalmenetluse keerukuse tõttu eriti haavatav. CH kirjaoskamatus tõttu on ta haavatav isik direktiivi 2013/48 artikli 13 tähenduses.²⁹

45. Direktiivi 2013/48 artikli 9 lõige 1 näeb ette võimaluse loobuda õigusest kaitsjale kriminaalmenetluses, ilma et see piiraks riigisisese õiguse kohaldamist, mille kohaselt on kaitsja kohalolek või abi kohustuslik. Neil asjaoludel peavad liikmesriigid tagama, et kahtlustatavale või süüdistatavale on antud suuliselt või kirjalikult lihtsas ja arusaadavas sõnastuses selget ja piisavat teavet kõnealuse õiguse sisu ja sellise loobumise tagajärgede kohta. Loobumine peab olema vabatahtlik ja üheselt mõistetav. Direktiivi 2013/48 põhjenduses 39 on märgitud, et teabe andmisel kaitsja kasutamise õiguse sisu ja sellest loobumise võimalike tagajärgede kohta tuleks arvesse võtta kahtlustatava või süüdistatava isikuga seotud konkreetseid tegureid, sealhulgas vanust ning vaimset ja füüsilist seisundit. Kahtlustatava kirjaoskamatus on seega oluline asjaolu, mida liikmesriigi ametiasutused peavad direktiivi artikli 9 lõike 1 kohaselt nõutava teabe esitamisel arvesse võtma. Direktiivi artikkel 13 toetab seda tõlgendust kaudselt, kuna see nõuab haavatavate isikute³⁰ vajaduste arvessevõtmist, takistamata neil otsustamast loobuda õigusest kaitsjale.³¹

46. Kuigi riigisisene õigus peab andma kahtlustatavale ja süüdistatavale praktilise ja tõhusa võimaluse kaitsjaga konsulteerida, ei ole juhul, kui isik loobub sellest võimalusest direktiivi 2013/48 artiklis 9 sätestatud tingimustel, välistatud, et ta peab taluma selle loobumise võimalikke tagajärgi.³²

47. Direktiivi 2013/48 artikli 9 lõige 1 näeb ette, et olemaks kehtiv, peab loobumise võimalikke tagajärgi olema kahtlustatavale või süüdistatavale selgitatud lihtsas ja arusaadavas sõnastuses. Sellest järeldub, et selliste selgituste puudumisel ei saa loobumist kehtivalt anda. Käesoleval juhul nähtub eelotsusetaotlusest, et kuigi eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et CH-le ei ole kunagi selgitatud tagajärgi, mis kaasnevad tema loobumisega õigusest kaitsjale, on Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus) vastupidisel seisukohal. See vaieldavana näiv faktiküsimus on lõppkokkuvõttes riigisiseste kohtute ülesanne.

²⁹ Kohtuistungil viitas komisjon oma 27. novembri 2013. aasta soovitusel, mis käsitleb kahtlustatavate või süüdistatavate haavatavate isikute menetluslike tagatise kriminaalmenetluses (ELT 2013, C 378, lk 8; edaspidi „haavatavaid isikuid käsitlev soovitus“).

³⁰ Haavatavaid isikuid käsitleva soovitusel punktis 7 märgitakse, et haavatavuse presumptsioon kehtib eelkõige isikute puhul, kellel on tõsine psühholoogiline, intellektuaalne või füüsiline vaegus või meelepuue või vaimuhaigus või kognitiivne häire, mis ei lase neil menetlusest aru saada ja selles tõhusalt osaleda. Ei ole kindel, kas kirjaoskamatus saab pidada „intellektuaalseks vaeguseks“, mis takistab süüdistataval kriminaalmenetlusest aru saada ja selles tõhusalt osaleda.

³¹ Haavatavaid isikuid käsitleva soovitusel punktis 11 märgitakse, et haavataval isikul ei tohiks olla võimalik loobuda õigusest kaitsjale üksnes juhul, kui nad ei suuda kriminaalmenetlusest aru saada ja seda jälgida.

³² 22. juuni 2023. aasta kohtuotsus K. B. ja F. S. (omal algatusel kontrollimine kriminaalasjades) (C-660/21, EU:C:2023:498, punkt 46).

48. Direktiivi 2013/48 artikli 9 lõikes 2 on sätestatud, et loobumise võib avaldada kirjalikult või suuliselt asjaomase liikmesriigi õiguses sätestatud korras. Direktiivis 2013/48 endas ei seata loobumisavaldusele formaalseid tingimusi, sellised tingimused tuleb reguleerida riigisisese õigusega. See, kas on rikutud riigisisese õiguses loobumise kehtivuseks ette nähtud vorminõuet, näiteks tingimust, et tunnistaja peab loobumisavalduse tõestama või sellele alla kirjutama, ning selliste nõuete rikkumise tagajärjed on siseriikliku õiguse küsimused, mille üle peavad otsustama riigisiseseid kohtud.

49. Seetõttu teen Euroopa Kohtule ettepaneku tõlgendada vastuseks viiendale küsimusele direktiivi 2013/48 artiklit 9 nii, et kirjaoskamatu kahtlustatav või süüdistatav võib loobuda oma õigusest kaitsjale, tingimusel et talle antakse selge ja piisav teave selle õiguse sisu ja sellest loobumise võimalike tagajärgede kohta viisil, mida ta suudab oma individuaalseid asjaolusid arvestades mõista.

4. *Kuuend küsimus*

50. Kuuenda küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas direktiivi 2013/48 artikli 9 lõige 3 kohustab liikmesriike teavitama oma õigusest kaitsjale loobunud kahtlustatavat või süüdistatavat mis tahes hetkel enne tema osavõtul uurimistoimingu tegemist pädevate asutuste poolt, et ta võib selle loobumise tühistada.

51. Komisjon soovib sellele küsimusele vastata jaatavalt.

52. Direktiivi 2013/48 artikli 9 lõikes 3 on sätestatud, et liikmesriigid tagavad, et kahtlustatav isik võib loobumise tühistada igal ajal kriminaalmenetluse käigus ning et teda teavitatakse sellest võimalusest. Selline tühistamine jõustub alates selle avaldamisest.

53. Ühtepidi võiks nõuet, et kahtlustatavaid või süüdistatavaid tuleb teavitada võimalusest loobumine tühistada igal ajal kriminaalmenetluse käigus, täita nii, et sellest teavitatakse neid kõnealusest õigusest loobumise ajal. Sellisest tõlgendusest tuleneb, et kui kahtlustatav või süüdistatav on kord loobunud oma õigusest, peab ta seejärel ise otsustama, kas kasutada õigust see tühistada.

54. Direktiivi 2013/48 artikli 3 lõikest 1 koostoimes selle direktiivi artikli 2 lõikega 1 tuleneb, et õiguse kaitsjale kriminaalmenetluses eesmärk on tagada kahtlustatavale või süüdistatavale võimalus kasutada oma kaitseõigust otstarbekalt ja tõhusalt kuni kriminaalmenetluse lõpuni. Kui võtta arvesse direktiivi 2013/48 artikli 9 lõike 1 punktis b ette nähtud loobumise vabatahtlikkust ja vajadust kaitsta selle direktiivi kohaldamisel haavatavate kahtlustatavate või süüdistatavate isikute erivajadusi, nagu nõuab direktiivi artikkel 13, siis on selge, et direktiivi 2013/48 artikli 9 lõike 3 tõlgendamine käesoleva ettepaneku punktis 53 kirjeldatud viisil on vastuolus direktiivi sätete eesmärgi ja ülesehitusega. Sellistel asjaoludel tuleb eelistada direktiivi artikli 9 lõike 3 tõlgendust, mis paneb liikmesriikidele kohustuse tagada, et kahtlustatavaid ja süüdistatavaid ning eelkõige haavatavaid isikuid teavitatakse kuni kriminaalmenetluse lõpuni korrapäraselt nende õigusest tühistada loobumine, mille nad on vabatahtlikult andnud.

55. Kuna selline teave on vaja esitada selleks, et kuriteo toimepanemises süüdistatavad või kahtlustatavad saaksid kasutada oma kaitseõigusi otstarbekalt ja tõhusalt, peab see nõue olema täidetud otstarbekohasel, mitte formaalsel viisil.³³ Liikmesriigid ei saa piirduda sellega, et teavitavad kahtlustatavat või süüdistatavat loobumise tühistamise võimalusest ajal, mil isik selle loobumise annab, eelkõige juhul, kui kahtlustatav või süüdistatav on haavatav isik. Sellest ei tulene tingimata, et liikmesriigid peavad meenutama kahtlustatavale või süüdistatavale võimalust tühistada loobumine enne iga uurimistoimingut, mis väidetava kuriteo uurimiseks tema osalusel läbi viiakse. Selle kahtlustatavale või süüdistatavale meeldetuletamise vajadus sõltub kavandatava uurimistoimingu laadist ja objektiivsest tähtsusest, võttes arvesse kõiki asjakohaseid asjaolusid. Seetõttu teen Euroopa Kohtule ettepaneku lähtuda direktiivi 2013/48 artikli 9 lõike 3 tõlgendamisel järgmisest kriteeriumist. Iga kord, kui on objektiivselt alust arvata, et kahtlustataval või süüdistataval, kes on loobunud õigusest kaitsjale, võib olla selle loobumise tõttu oluliselt raskem ennast kaitsta, peavad liikmesriigid astuma mõistlikke samme tagamaks, et isikut teavitatakse tema õigusest loobumine tühistada.

56. Seetõttu teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata kuuendale küsimusele, et direktiivi 2013/48 artikli 9 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et kui kahtlustatav või süüdistatav loobub õigusest kaitsjale, peavad liikmesriigid astuma mõistlikke samme tagamaks, et isikut teavitatakse õigusest see loobumine igal ajal tühistada, kui on objektiivselt alust arvata, et selle loobumise tõttu võib kahtlustataval või süüdistataval olla oluliselt raskem ennast kaitsta.

IV. Ettepanek

57. Esitatud põhjendustest lähtudes teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Sofiyski rayoneni sadi (Sofia rajoonikohus, Bulgaaria) 11. jaanuari 2024. aasta määrusega esitatud eelotsuse küsimustele järgmiselt:

1. Jätta esimene, teine ja kolmas küsimus vastuvõetamatuse tõttu läbi vaatamata.
2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. oktoobri 2013. aasta direktiivi 2013/48/EL, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja Euroopa vahistamismäärusega seotud menetlustes ning õigust lasta teavitada vabaduse võtmisest kolmandat isikut ja suhelda vabaduse võtmise ajal kolmandate isikutega ja konsulaarasutustega, artikli 3 lõike 6 punktil b ei ole vahetut õigusemõju.
3. Direktiivi 2013/48 artiklit 9 tuleb tõlgendada nii, et kirjaoskamatu kahtlustatav või süüdistatav võib loobuda oma õigusest kaitsjale tingimusel, et talle antakse selge ja piisav teave selle õiguse sisu ja sellest loobumise võimalike tagajärgede kohta viisil, mida ta suudab oma individuaalseid asjaolusid arvestades mõista.
4. Direktiivi 2013/48 artikli 9 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et kui kahtlustatav või süüdistatav loobub õigusest kaitsjale, peavad liikmesriigid astuma mõistlikke samme tagamaks, et isikut teavitatakse õigusest see loobumine igal ajal tühistada, kui on objektiivselt alust arvata, et selle loobumise tõttu võib kahtlustataval või süüdistataval olla oluliselt raskem ennast kaitsta.

³³ Vt selle kohta analoogia alusel 7. septembri 2023. aasta kohtuotsus Rayonna prokuratura Lovech, teritorialno otdelenie Lukovit (kehaline läbivaatus) (C-209/22, EU:C:2023:634, punktid 75–78), milles Euroopa Kohus otsustas, et kõiki asjakohaseid asjaolusid arvesse võttes peab liikmesriigi kohus kontrollima, kas kaitsja kohalolek kahtlustatava läbiotsimise ja sellele järgnenud ebaseaduslike ainete konfiskeerimise ajal oli objektiivselt vajalik selle isiku kaitseõiguste tõhusaks tagamiseks.